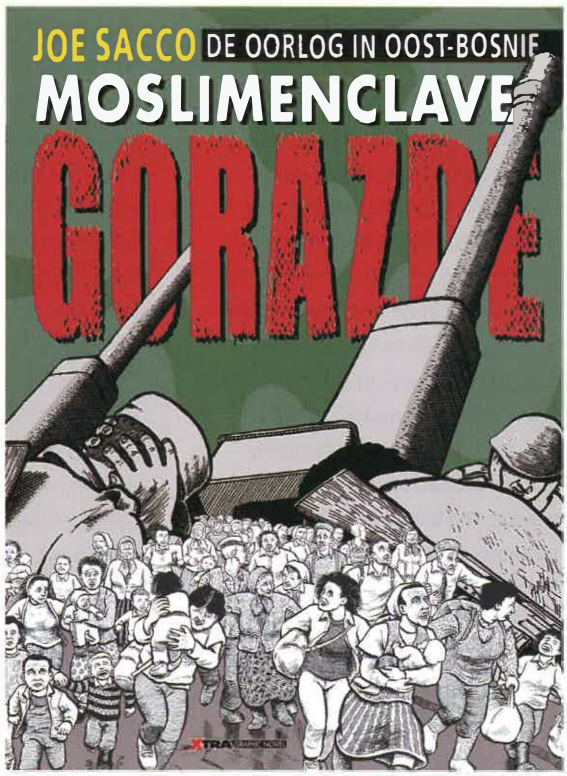
Joe Sacco, *Gaza 1956. In de marge van de geschiedenis.*
(Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Atlas 2011), 430 blz., € 29,95.
Joe Sacco, *Moslimenclave Gorazde. De oorlog in Oost-Bosnië.*
(Amsterdam Uitgeverij: Xtra 2011), 229 blz., € 25,-.

Art Spiegelman (*Maus)* heeft opvolgers gekregen. Eindelijk zijn er in het Nederlands stripdocumentaires verschenen die net zo'n klap in je gezicht zijn als het Pulitzerprijswinnende *Maus.* Joe Sacco is één van de belangrijkste exponenten van de uiterst realistische en aangrijpende beeldverhalen die in de Nederlandse boekhandel te koop zijn. *Gaza 1956* en *Moslimenclave Gorazde* kwamen min of meer tegelijkertijd bij twee verschillende uitgeverijen uit. Het waren niet de eerste boeken van Sacco die Atlas en Xtra uitgaven. Bij Atlas verscheen *Fikser: Een verhaal uit Sarajevo;* Xtra gaf eerder *Onder Palestijnen. De Intifada in beeld* uit. Beide uitgeverijen hebben nu dus zowel een boek over de oorlog in voormalig Joegoslavië als die in Palestijns gebied in portefeuille.
Het is moeilijk te zeggen wat Sacco precies is: journalist, documentairemaker of historicus. In *Gaza 1956* is hij meer historicus, zoekend in de spaarzame historische bronnen (deels achterin het boek afgedrukt), maar vooral gebruikmakend van het geheugen van plaatselijke ouderen. In *Moslimenclave Gorazde* doet hij hetzelfde – Sacco verbleef eind 1995/begin 1996 een aantal malen in het gebied – maar probeert hij door middel van historische documenten, monografieën en vooral het geheugen van mensen. ook een verhaal te vertellen. Het gaat – net als bij *Maus* – om het persoonlijke element.
Het knappe van beide boeken is dat Sacco vaak in korte overzichten de feitelijke geschiedenis in het verhaal mengt. Bijvoorbeeld over Dayton of het Suezkanaal of over dingen die relevant zijn voor het onderzoek. Dat is namelijk ook één van de overeenkomsten: de lezer wordt nadrukkelijk ook het verhaal van het onderzoek ingezogen. Je bent niet alleen getuige van de uitspattingen van Westerse journalisten, maar ook van de zorgen van de gids Edin in Gorazde en Abed in Gaza. Ook belangrijk voor het onderzoek zijn de overwegingen die Sacco maakt of iets geloofwaardig is of niet. In *Gaza* zegt Sacco een paar keer iets over het geheugen van mensen. Zo tekent hij (blz. 217) zes oude mannen die hij ieder hun eigen verhaal over de Israëlische oproep om op het schoolplein te verzamelen laat vertellen. De één zegt dan mannen van 16 tot 60 jaar werden opgeroepen, een ander noemt de leeftijd vanaf 15 jaar en weer een andere man zegt tot 50 jaar. De herinnering over dit voorval is dus bij iedereen anders.
Verderop in het verhaal laat hij ook zien dat alle mannen zich wel degelijk hetzelfde herinneren over hoe men door de poort ging: springend over prikkeldraad en een geul, waarbij Israëlische soldaten met zware knuppels op hen insloegen. Het is

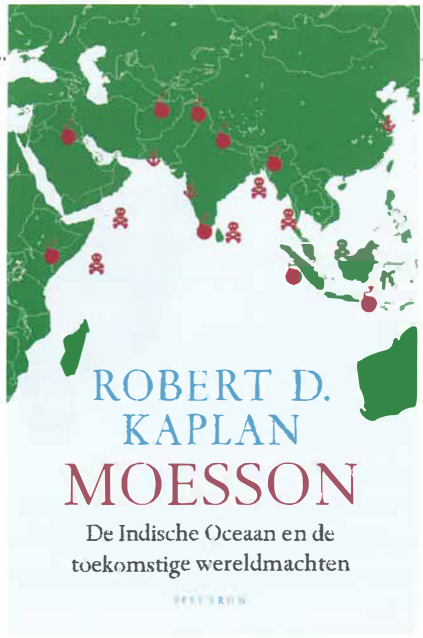
aangrijpend, het is grimmig en in zijn gedetailleerdheid zeer geloofwaardig. Je wordt geraakt door het verhaal, waarbij het moeilijk is om niet verontwaardigd te zijn.
Moslimenclave Gorazde vertelt de verschrikkingen die Bosnische moslims ondergingen in één van de zogenaamde (VN) *safe areas*. Interessant voor Nederlanders is natuurlijk hoe de gebeurtenissen in Srebrenica worden verbeeld: aangezien het verhaal vooral over 'gewone mensen' gaat, komt het alleen aan bod als een getuige zijn verhaal vertelt.
Gaza 1956 valt uiteen in twee delen: de eerste 162 bladzijden gaan over de moord op tientallen (of meer) Palestijnse mannen in Khan Yunus op 3 november 1956. De rest van het boek gaat over een vergelijkbare geschiedenis negen dagen later in Rafah. De Israëli's zoeken naar Egyptische soldaten en verzetsstrijders en schieten alleen mannen neer die zich verzetten of die volgens hen bedreigend overkomen. Volgens de Palestijnse getuigen was het een willekeurige moord op enkele honderden mannen.

Sacco tekent in zwart-wit. In *Gorazde* worden de hoofdstukken om en om ook nog eens zwart omkaderd. In *Gaza* zijn alleen de laatste drie bladzijden zo vormgegeven. Het laat (vermoed ik) beelden zien die rondspoken in Sacco's hoofd: hij vertrekt, plotseling is het geen Sea Street, Gaza 2003 meer, maar 12 november 1956. In plaatjes zonder tekst zie je de afschuw, de angst bij de Palestijnen en de haat en verbetenheid bij de Israëlische soldaten. Mensen gaan onderuit, krimpen ineen, krijgen slaag en dan is het zwart.
Veel krachtiger kan een verhaal niet worden.

Ger Jan Onrust

Robert D. Kaplan, *Moesson, De Indische Oceaan en de toekomstige wereldmachten.*
(Uitgeverij Unieboek/Het Spectrum; Houten, 2011), 416 blz. € 24,99.

Op het omslag zie je een kaart van de Indische Oceaan met doodshoofden of bommetjes bij verschillende landen. Er zijn maar een paar staten met een ankertje. De eerste indruk is dat het rond de Indische Oceaan om een hoogst explosieve situatie gaat.
Volgens Robert D. Kaplan speelt de toekomstige wereldpolitiek zich voortaan niet meer af in Europa maar rond de Indische Oceaan.
Als journalist en raadgever van het Witte Huis vindt Kaplan dat de Verenigde Staten zich meer op deze regio moeten gaan richten.
Per gebied geeft hij een uitgebreide economische en historische beschrijving vermengd met een persoonlijk reisverslag. Want al deze gebieden heeft hij zelf bezocht en daar met diverse mensen gepraat. Juist deze persoonlijke ervaringen maken het boek prettig leesbaar.
Allereerst gaat Kaplan in op de invloed van de moesson. Er werd al lang voor de komst van de VOC handel gedreven tussen de verschillende Oost-Afrikaanse en Aziatische landen aan de Indische Oceaan. Dit kon door de stabiele moessonwind. In enkele weken zeilde je van Zanzibar naar bijvoorbeeld Oman om een half jaar later – als de moesson was gedraaid – met je geruilde handel weer terug te keren. Via dezelfde moesson werd ook de islam gemakkelijk verspreid. Ondanks grote verschillen en conflicten in de regio hebben alle landen altijd belang gehad bij stabiele handel en vrede.
De grote spelers van de komende decennia zijn volgens Kaplan India en China. India handelt door haar economische groei steeds meer

met bijvoorbeeld Iran en Irak. Het land breidt zijn invloed naar het oosten en westen uit. Daarentegen wil China vooral de toevoer van grondstoffen en olie veilig stellen en voert daarvoor een noord-zuid politiek. Beide grootmachten botsen onder andere in Afghanistan over de levering van ertsen en komen elkaar ook tegen in Birma waar ze grote doorvoerhavens willen aanleggen. China wil vanaf diepzeehaven Kyauk Phru, snelwegen, spoorlijnen en pijpleidingen dwars door Birma aanleggen naar de Chinese provincie Yunnan. Het is bang anders te veel afhankelijk te worden van de doorvoer door de straat van Malakka.
India heeft eveneens besloten een eigen netwerk van brandstofleidingen door Birma aan te leggen. Zelfs toen het monnikenprotest in 2007 werd afgestraft door het Birmese bewind sloot India nog een overeenkomst over het zoeken naar olie in diep water. Vanuit de haven Sittwe gaan olie- en gasleidingen naar Kolkata (Calcutta).
De huidige onrust in het Midden-Oosten is nog niet in het boek verwerkt. Alleen Irak heeft een bommetje op het omslag gekregen. Al met al een waardevol naslagwerk over geopolitieke ontwikkelingen rond de Indische Oceaan.

Joke Noordstrand ■